

De kracht van vrijwilligers

Vlaanderen telt maar liefst twee miljoen vrijwilligers. Elke dag zijn mensen in de weer om de samenleving beter te maken. Maar hoe hou je dat engagement fris en levendig? En kan deze vrijwillige inzet ook dienen als basis voor een ander politiek model? We vinden antwoorden in enkele opvallende boeken over burgerbewegingen en vrijwilligerswerk.

TEKST

Pieter Fannes

FOTO

Priscilla Du Preez

Vandaag kiest de vrijwilliger voor een vereniging met een specifiek profiel en een concreet maatschappelijk doel. Actie is daarbij belangrijker dan vergaderen.

Op 15 maart 2017 werd na jarenlange impasse een doorbraak bereikt in het Oosterweeldossier. De Oosterweelverbinding, die de ring rond Antwerpen moest "sluiten", was al jarenlang een prioriteit voor de Vlaamse regering. De plannen werden echter tegengehouden door de Antwerpse burgers, die niet akkoord gingen met een nieuwe snelweg door dichtbevolkte wijken van de stad. In de loop van de jaren ontstonden maar liefst drie burgerbewegingen rond het thema (StRaten-Generaal, Ademloos en Ringland), elk met hun eigen profiel, invalshoeken, voortrekkers en achterban. Na meer dan een decennium actievoeren, inclusief een referendum en juridische procedures, zaten de verschillende partijen in een patstelling.

Met de rug tegen de muur besloot de Vlaamse regering het geweer van schouder te veranderen. Architect Alexander D'Hooghe, professor aan MIT, werd naar Antwerpen gehaald om op te treden als bemiddelaar. Het resultaat was een Toekomstverbond dat gezamenlijk uitgewerkt was door burgers, ambtenaren en experts. De burgerbewegingen gingen akkoord met een haventracé dat het doorgaand verkeer rond de stad zou leiden. De Oosterweelverbinding zou

afgeslankt worden en ondergronds gaan, de bestaande "kleine ring" zou verdwijnen onder een overkapping. Bovendien gaf het akkoord de burgerbewegingen een structurele inbreng in de uitwerking van het mobiliteitsbeleid van de Antwerpse regio.

De democratie is een octopus

Dit belangrijke moment was voor Manu Claeys, de bezieler van StRaten-Generaal, de aanleiding tot het schrijven van het "Red de democratie!". Vertrekkende vanuit de Antwerpse casus houdt Claeys een hartstochtelijk pleidooi voor een nieuwe invulling van de democratie. Wereldwijd, zo stelt hij, staat het democratische systeem onder druk. Het is van langsom minder duidelijk wie democratisch verkozen politici precies vertegenwoordigen en wat ze verdedigen. Tegelijk zijn burgers beter geïnformeerd en mondiger: ze willen actief deelnemen aan het beleid. Met voorbeelden uit binnen- en buitenland toont hij aan dat de democratie gerevitaliseerd kan worden door burgerparticipatie.

Claeys maakt daarbij de vergelijking met een octopus. Volgens biologen zijn octopussen speelse, complexe dieren met het intelligentieniveau van

>>

Belhameldag - een kinder- en papadag - van kwb Kwaadmechelen. Gezinsbeweging kwb lokt mensen uit hun kot met een waaier aan activiteiten. Kwb brengt mensen samen op meer dan 700 plaatsen in Vlaanderen.

een driejarig kind. Ze hebben drie harten, acht armen en een brein dat verdeeld is over het hele lijf. De armen functioneren in hoge mate autonoom. Ze kruipen en tasten en grijpen zonder dat de handeling van bovenaf wordt gestuurd. Net zo ziet Claeys de democratie. Verkozenen hoeven niet alles van bovenaf op te leggen: ze moeten in de eerste plaats de krijtlijnen trekken voor het politieke handelen van burgers. Ook een jazzband werkt zo. De leider bepaalt dan wel de sfeer en aanpak van een stuk, maar hoe de muziek klinkt wordt op het moment zelf bepaald door een spel van geven en nemen tussen de muzikanten.

Nuttige tips

De Antwerpse casus dient bij Manu Claeys vooral als opstap voor een groter verhaal over democratie en burgerparticipatie. Wie concrete adviezen verwacht over het opzetten en begeleiden van een vrijwilligersgroep blijft wat op zijn honger. Dat is anders in het Ringlandboek. Deze fraaie

uitgave staat bomvol foto's, interviews en achtergrondverhalen met zowat alle hoofdrolspelers in het verhaal. Elk hoofdstuk eindigt met nuttige tips voor wakkere burgers. Bijzonder interessant is hoofdstuk zeven, waarin nagegaan wordt hoe de dynamiek van een burgerbeweging in een soepele maar toch duidelijke structuur gegoten kan worden, met tips als "druk tijdig op de pauzeknop" en "doe een beroep op professionals".

Actie is belangrijker dan vergaderen

Het handboek "Eat, Love, Volunteer" van Joris Piot is bedoeld als houvast voor de begeleiding van vrijwilligersgroepen. Voor de praktijkstudie schreven de onderzoekers een vragenlijst naar 967 bestuursvrijwilligers in lokale groepen. Daarnaast selecteerden ze zes organisaties voor een bevraging in de diepte: Pasar, Femma, Het Internationaal Comité, kwb, vtbKultuur en Velt. Waar Manu Claeys en Ringland een en al overtuiging uitstralen, schetst Joris Piot een minder

rooskleurig beeld van ons verenigingsleven. Drie op de vijf bestuursleden in Vlaanderen zijn tussen de vijftig en de zeventig jaar. Amper tien procent is jonger dan veertig. Het aantrekken van jongeren verloopt moeizaam. Toch zijn we volgens Piot niet minder geëngageerd dan vroeger. Wel is het profiel van de vrijwilliger veranderd. Die kiest tegenwoordig eerder voor een vereniging met een specifiek profiel en een concreet maatschappelijk doel. Actie is daarbij belangrijker dan vergaderen. Het klassieke, hiërarchische bestuursmodel schrikt vooral jongeren af. Vrijwilligers zijn ook kritischer geworden: wanneer de organisatie niet tegemoetkomt aan hun verwachtingen, zoeken ze een andere. Groepen moeten dus kunnen focussen op hun kerntaak: zinvol mensen verenigen.

De levensfasen van een groep

Hoewel de verschillen tussen groepen groot zijn, blijken in het "levensproces" van groepen gelijklopende fasen op te duiken. De startende groep heeft zich net verzameld rond een wervend idee. De vrijwilligers bruisen van het enthousiasme, hun energie is groot maar gaat nog alle richtingen uit. Er is geen duidelijk plan van aanpak en de meeste problemen worden met improvisatie opgelost. Die openheid heeft als neveneffect dat nieuwe vrijwilligers makkelijk gevonden worden. Tegelijk zijn er ook veel mensen die weer vertrekken.

De autonome groep kent een zekere rust en structuur. De groep heeft een persoonlijke vorm gevonden en weet welk verhaal ze aan haar omgeving wil vertellen. Nieuwe activiteiten laten buitenstaanders toe om in contact te komen en eventueel aan te sluiten. Het bestuur staat dicht bij de groep, de groepsleden voelen zich verantwoordelijk en zijn betrokken op elkaar. Vergaderen wordt niet ervaren als last maar als een zinvolle manier om informatie uit te wisselen en acties te plannen.

Binnen routineuze groepen loopt alles gesmeerd, de goede activiteiten worden herhaald in een vast ritme, vaste procedures en regels raken ingeburgerd. Tegelijk wordt het moeilijker om met iets nieuws te komen. Met het verminderen van het zelfbewustzijn vermindert ook de reflectie over het hoe en het waarom van de activiteiten. In de verstillende groep, tenslotte, is die reflectie stilgevallen. Ze kan nog jarenlang zinvolle activi-

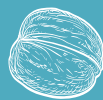
teiten organiseren, maar de werking is naar binnen gericht en er worden weinig tot geen nieuwe mensen meer aangetrokken. Herhaling is het ordewoord.

Vinger aan de pols

Uiteraard volgt niet elke groep netjes deze levensfasen. Groepen kunnen een nieuw leven ingeblazen krijgen door een jong bestuurslid of een dynamische ondersteuner. Toch biedt deze indeling een leidraad, niet alleen voor sociocultureel werk maar ook voor sport- en muziekverenigingen, ouderenzorg, lokale vakbondskringen, ... Piot raadt organisaties dan ook aan om met lokale afdelingen het gesprek aan te gaan over de levensfase waarin zij zich bevinden. De ondersteuning mag geen standaardrecepten hanteren, maar moet afgestemd zijn op de levensfase van elke groep.

Het boek staat bomvol concrete tips, waarvan sommige dicht aanleunen bij de inzichten van Manu Claeys en Ringland. Zo pleit Piot voor een vorm van interne organisatie die veel weg heeft van het "octopusmodel". Op de missie van een organisatie valt in het algemeen niet af te dingen. Over het hoe valt te discussiëren. Het wat, zo stelt Piot, zou overgelaten moeten worden aan de vrijwilligers, op voorwaarde dat hun acties voortkomen uit de missie. Het innovatievermogen van een organisatie zit hem in de mate waarin zij kan omgaan met deze vrije ruimte. Die laat de vereniging toe om steeds de vinger aan de pols te houden.

En dat zal nodig blijven, want ondanks de twee miljoen vrijwilligers in Vlaanderen blijft de vraag naar vrijwillige hulp groot. Door de besparingen van de Vlaamse overheid, zowel in de zorg-, de welzijns- als de cultuursector, dreigt ze alleen maar te vergroten.

Joris Piot. *Eat, love, volunteer*. Pelckmans Pro, 2017.

Het Ringlandboek. *Vijf jaar burgers in beweging*. Ringland, 2018.

Manu Claeys. *Red de democratie!* Polis, 2018.

Een vrijwilligersgroep levendig houden, hoe doe je dat?

- Denk aan het grotere verhaal. Vrijwilligers willen een verschil maken. Daarbij doet het altijd deugd als hun inzet gezien wordt, via de media of binnen de organisatie.
- Focus op het positieve. Mensen zijn liever voor dan tegen iets.
- Heb tijdens vergaderingen ook oog voor de emotionele beleving van acties en activiteiten.
- Zorg voor doorstroming binnen de groep, zodat nieuwe ideeën kans maken.
- Een diverse kern is belangrijk. Zorg daarom voor activiteiten waarin verschillende rollen vervat zitten en iedereen aan bod komt.
- Een vrijwilligersgroep is als een ui: er zijn verschillende lagen van betrokkenheid. Elke laag is belangrijk. "Vrijblijvende" vrijwilligers zijn geen probleem maar een kracht.
- Vermijd een strakke hiërarchie. Elke vrijwilliger is even belangrijk tijdens vergaderingen.
- Succeservaringen zijn cruciaal. Zorg voor een goed evenwicht tussen uitdagingen en kansen op succes. Vier elke kleine overwinning.